

Hemertse Waard

Nieuwe riviernatuur door kleiwinning

September 2026

DELGROMIJ

maatschappij
van welstand

Wie vandaag de dag door de Hemertse Waard wandelt, treft een heel ander landschap aan dan twintig jaar geleden. Waar ooit landbouw de boventoon voerde, klinken nu de geluiden van allerlei (water)vogels. Een deel agrarisch land is omgetoverd naar een groen, blauw en vogelrijk natuurgebied.

In deze brochure beschrijven we de opbrengsten van de natuurontwikkeling van de Hemertse Waard. Een project waar het versterken van riviernatuur met meer natuurwaarde belangrijk is.

Waar eerder gewassen als mais en aardappelen het gebied domineerden, zien we nu een diversiteit aan vegetatie-soorten. Insecten, amfibieën, vogels en zelfs bevers floreren van deze groenblauwe ontwikkeling.

Al tijdens de werkzaamheden kwamen diverse vogelsoorten dit nieuwe leefgebied verkennen. Een van die bewoners is de dodaars, een kleine fuutachtige die zich vaak verradt door zijn luide, hinnikende roep. Deze schuwe watervogel laat zich echter niet gemakkelijk zien. Hij voelt zich thuis in wateren met veel waterplanten en rietkragen, waarin hij bij gevaar snel kan wegduiken. De aanwezigheid van de dodaars wijst op schoon en helder water en een gezonde leefomgeving. Daarmee is deze soort een van de vele tekenen dat de riviernatuur in de Hemertse Waard zich succesvol ontwikkelt.

Het gezamenlijke streven van vereniging Maatschappij van Welstand en K3Delta heeft invulling gekregen door ruimte voor natuurontwikkeling te creëren door middel van kleiwinning.

Het gebied is in samenspraak met de boer die het perceel in gebruik heeft ontwikkeld, zodat zowel de natuur als de agrariër het kan benutten.

Nieuwe riviernatuur door kleiwinning

Kleiwinning ten dienste van natuur en samenleving

Direct aan de noordoever van de Bergsche Maas ligt de Hemertse Waard, tegenover Heusden. De gronden van het projectgebied zijn in eigendom van de Maatschappij van Welstand. Een vermogensfonds dat zich inzet voor de ondersteuning van het protestantisme, kwetsbare groepen in de samenleving en duurzame landbouw.

Gedreven door de wens om op te komen voor mensen die in de verdrukking waren geraakt, richtte Jacob van Heusden in 1822 de vereniging Maatschappij van Welstand op.

Wat begon met de materiële en geestelijke ondersteuning van protestantse boerengezinnen in Brabant, is uitgegroeid tot een charitatief vermogensfonds. Vandaag de dag ondersteunt de vereniging in heel Nederland initiatieven die kerken vernieuwen, kwetsbare mensen helpen om weer op eigen benen te staan, levensbeschouwelijk onderwijs versterken en de landbouw verduurzamen. Dit doet de vereniging financieel en ook als belangenbehartiger en sparringpartner.

Hoewel de samenleving in ruim 200 jaar veel is veranderd, is de drijfveer van de organisatie onveranderd gebleven. Vanuit het christelijk geloof actief bijdragen aan de bloei van mensen en van de aarde.

Samenwerkingsovereenkomst

K3Delta (Delgromij) en de vereniging Maatschappij van Welstand sloten in 2003 een samenwerkingsovereenkomst voor de ontwikkeling van nieuwe riviernatuur in de Hemertse Waard. Het idee was om de natuurontwikkeling te realiseren door kleiwinning in het gebied. Ook de winning van een relatief kleine hoeveelheid ophoogzand maakte destijds deel uit van het plan.

Voor Maatschappij van Welstand is verduurzaming een belangrijk streven. De herinrichting van de Hemertse Waard is een mooi voorbeeld van hoe dit in brede zin kan worden toegepast. De voormalige monocultuur van agrarische gronden is omgevormd tot een gevarieerd leefgebied voor planten en dieren. Daarmee zijn belangrijke, toekomstbestendige voorwaarden voor het gebied gecreëerd.

Rentmeester:

“In de Hemertse Waard is het agrarisch gebruik extensiever gemaakt en gecombineerd met natuur. Een ontwikkeling die ecologisch goed heeft uitpakkt, al lag hier de nadruk niet op waterberging of recreatief gebruik.”

De kleiwinning vormde daarmee niet alleen een onderdeel van de natuurontwikkeling, maar maakte de transformatie van het gebied mede mogelijk. Voor Delgromij leverde het project bovendien een waardevolle voorraad keramische klei op. In totaal is circa 240.000 m³ klei gewonnen. De ligging van de Hemertse Waard bood daarbij een groot voordeel, in het Gelderse Aalst bevindt zich Steenfabriek De Rijswaard. De gewonnen klei kon hierdoor over een korte afstand worden getransporteerd en verwerkt tot dakpannen en bakstenen. Op die manier kwamen natuurontwikkeling en het verantwoord benutten van een regionale grondstof hier samen.

Met de kleiwinning is het vroegere geulenpatroon blootgelegd

Het projectgebied

Het initiatief spitste zich toe op delen van een tweetal percelen van de vereniging, gelegen in het zuidwestelijke deel van het ‘Eiland van Nederhemert’. Deze uiterwaard is bekend als de Hemertse Waard. Het ligt op de rechteroever van de Bergsche Maas tegenover Heusden, in de provincie Gelderland. Voor aanvang van de herinrichting bestonden deze percelen grotendeels uit akkerland met mais. Een klein deel aan de oostzijde werd periodiek gebruikt als grasland.

Het projectgebied grensde in 1850 aan de Dooide Maas (Bron: topotijdreis.nl)

De historie van het gebied

Tot in de vroege Middeleeuwen volgde de Maas een loop die ongeveer overeenkomt met die van de huidige Bergsche Maas. In de eerste helft van de Middeleeuwen ontstond een zijtak van de Maas richting het noorden, van Well via Wijk en Veen. In de 12^e eeuw werd de verbinding met de Waal ter hoogte van Woudrichem gegraven.

In landschap en waterdynamiek vormde de Andelse Maas (nu Afgedamde Maas) de voortzetting van de Getijdenmaas. De rivier kende vergelijkbare kenmerken zoals oeverwallen, geulen en krekens met een forse getijdenslag.

In 1904 werd de Andelse Maas afgesloten. Daarmee verdween het stromende karakter grotendeels uit de rivier. Het Heusdens Kanaal verbindt de Bergsche Maas nog altijd met de Afgedamde Maas. Hier was tot 1970 nog getij van ruim een meter aanwezig. Met de afsluiting van het Haringvliet in dat jaar verdween de rivier- en getijdendynamiek vrijwel geheel uit de rivier. In zowel de Afgedamde Maas als de Bergsche Maas is nu nog slechts een zwakke getijdenbeweging (20-30 cm) aanwezig.

De Hemertse Waard voor de start van de uitvoering, de gele lijn geeft het projectgebied aan.

Kleiwinning als motor voor gebiedsontwikkeling

De winning van keramische klei ging in de Hemertse Waard hand in hand met de aanleg van nieuwe natuur, geheel volgens het Gelderse ontgrondingenbeleid.

Tussen 2008 en 2024 won Delgromij hier gefaseerd ongeveer 240.000 m³ klei, die vervolgens werd verwerkt in de steenfabrieken.

Met deze hoeveelheid klei kunnen ongeveer 168 miljoen bakstenen worden geproduceerd. Dat komt overeen met de jaarproductie van een gemiddelde baksteenfabriek.

De productie van bakstenen blijft ook de komende jaren van groot maatschappelijk belang. Het levert een belangrijke bijdrage aan de inlossing van de urgente woningbouwopgave in Nederland.

De klei uit de Hemertse Waard zien we nu onder meer terug als bakstenen en dakpannen in straten en huizen.

'Ik heb dit project met plezier begeleid en het is mooi om het eindresultaat te zien. Het was een uitdaging om voldoende klei te winnen, de juiste kwaliteit inrichting te creëren, de agrariër gemotiveerd te houden voor de nieuwe inrichting en de samenwerking met de eigenaar naar verwachting te doorlopen.'

Ronald Waanders

De inrichting van nieuwe riviernatuur

In het projectgebied was een kleipakket met een dikte van 1,5 tot 3 meter aanwezig. Deze klei is zoveel mogelijk reliëfvolgend gewonnen, zodat het historische geulenpatroon weer aan de oppervlakte is gekomen. Bij een gemiddelde waterstand van 0,50 tot 0,75 meter is de geul zo'n 1 tot 1,5 meter diep. De binnenbochten zijn ingericht met flauwe zandplaten, terwijl de buitenbochten juist steiler zijn vormgegeven.

Daarbij is de ontwerpinrichting gericht op vernatting. Via een verlaagde instroomdrempel ontstaat bij een hogere waterstand op de Maas een tijdelijke verbinding met de rivier. Vooral in het winterhalfjaar kunnen de geulen zich daardoor met water vullen. Er is bewust afgezien van een directe aansluiting op de Bergsche Maas, omdat daar nog slechts sprake is van een beperkte getijdenwerking. Hierdoor kan het waterpeil in de geul zelfstandig dalen en vallen zandplaten in het voorjaar droog.

Juist deze zandplaten en slikgige oevers zijn aantrekkelijk voor steltlopers, die hier tijdens de trek voedsel vinden en vetreserves opbouwen. Ook pionierssoorten zoals de kluut en de visdief vinden er inmiddels geschikte broedplaatsen.

De omliggende oevers liggen grotendeels tussen 0,65 en 1,0 meter boven NAP. Door deze hoogteverschillen blijft een deel van de oevers open en vegetatiearm. Op de hogere delen is er voor wilgenstruweel en riviermoeras ruimte ingericht om zich te ontwikkelen. Met name op de westoever zijn inmiddels al meerdere wilgenbosjes ontstaan. Deze zorgen voor variatie in het landschap, bieden schaduw aan het onderwaterleven en geven beschutting aan de grazende runderen.

Het riviermoeras vormt bovendien een belangrijk leefgebied voor soorten als de blauwborst en de bosrietzanger. Vanaf de Bergsche Maasdijk blijven enkele zichtlijnen naar de zandplaten behouden. Vogelaars en andere voorbijgangers kunnen zo genieten van de omgeving.

De hogere zandige delen aan de zuidwestzijde van het gebied en langs de dijk zijn niet of nauwelijks vergraven. Omdat deze gronden slechts zelden overstromen, behouden zij hun agrarische functie. Ook de karakteristieke bakenbomen langs de Bergsche Maas zijn als beeldbepalende elementen in de inrichting opgenomen.

Schakel in een groter natuurnetwerk

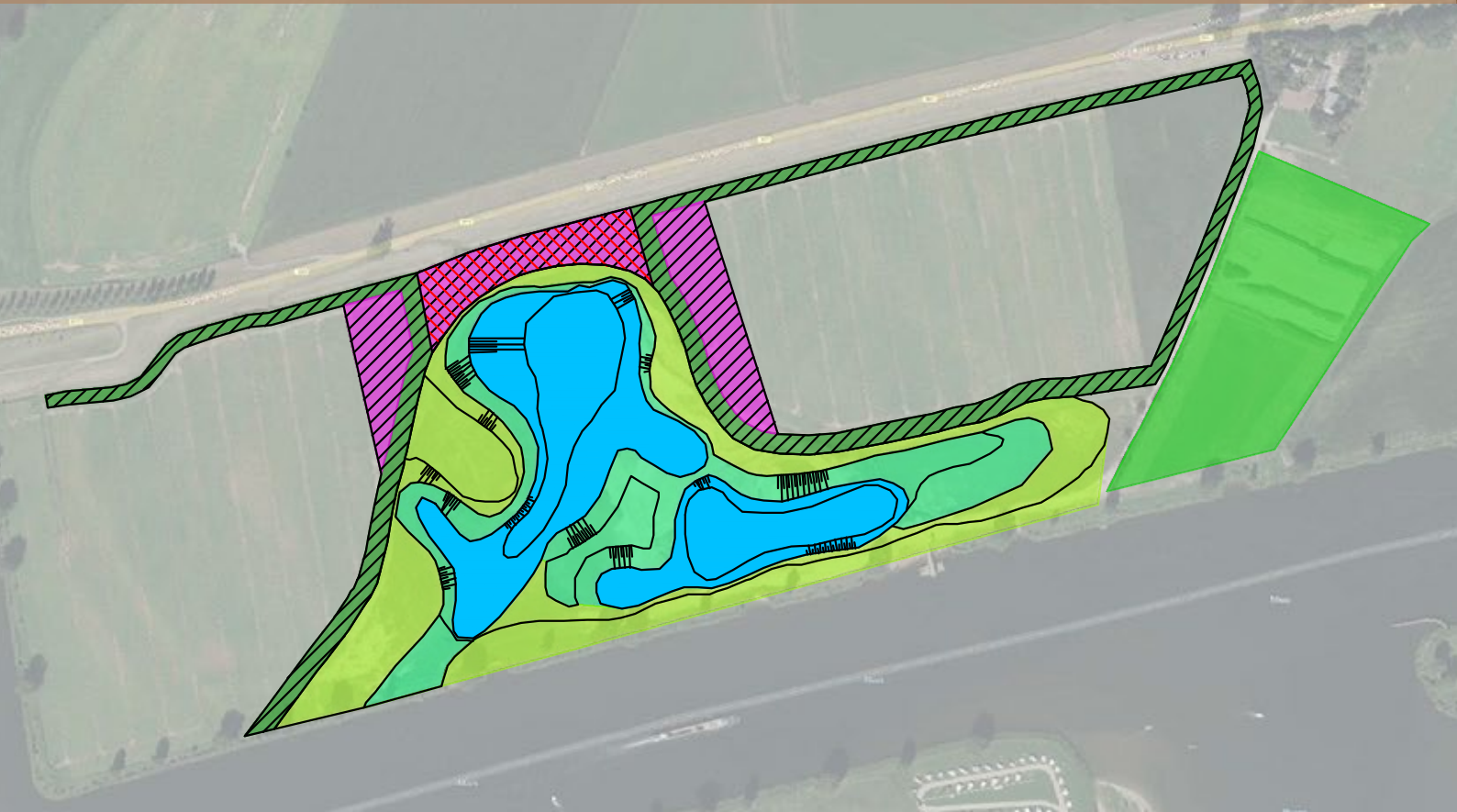
De Hemertse Waard is in korte tijd uitgegroeid tot het vogelrijkste gebied van het Eiland van Nederhemert. Die ontwikkeling zette zich overigens al tijdens de kleiwinning in. Het past helemaal bij de tendens van een gestage toename van het areaal riviernatuur op het Eiland van Nederhemert en langs de Afgedamde Maas.

Zo heeft de provincie Gelderland in de kronkelwaarden van de Doornwaard glanshaverhooilanden en stroomgraslanden ontwikkeld. Verder stroomopwaarts werken K3Delta (Delgromij) en Staatsbosbeheer aan de natuurlijke oeverinrichting van de Neswaarden. Ook daar vormt de winning van keramische klei de basis voor de gewenste natuurontwikkeling.

Daarnaast werkt Rijkswaterstaat in de Doornwaard, Slijkwellse Waard en Poederoijense Waard aan de aanleg van nieuwe geulen en de verbetering van bestaande geulen. Met deze Kaderrichtlijn Water-maatregelen wil Rijkswaterstaat de ecologische waterkwaliteit van de Afgedamde Maas versterken. Nieuwe leefgebieden voor vissen, macrofauna, waterplanten en oeverplanten dragen daaraan bij. De Hemertse Waard vormt een van de schakels in dit grotere natuurnetwerk.

De boer als beheerder van het landschap

- Ontwerplijnen
- Botanisch grasland • ca. 6,9 ha
- Water • ca. 5 ha
- Moeras • ca. 3,7 ha
- Agrarisch • ca. 4,1 ha
- Wintervoedselakker • ca. 1,4 ha
- Kruidenrijke akkerrand • ca. 3,5 ha
- ▨ Beheer via Collectief Rivierenland
- ▨ Na inrichting inzaaien
Beheer via Collectief Rivierenland

Nadat de natuurgerichte herinrichting door kleiwinning in 2024 volgens de vergunningseisen was aangepast en afgerond, gaf de Maatschappij van Welstand het beheer van het gebied via pacht in handen van een aangrenzende agrariër.

Het beheer is gericht op extensieve seizoensbegrazing met runderen. Daarbij wordt een veedichtheid van één tot drie grootvee-eenheden per hectare aangehouden. Alleen bij inzet van kalveren kan het aantal dieren evenredig worden verhoogd. Naar verwachting ontstaat onder invloed van deze begrazing een gevarieerde en soortenrijke graslandvegetatie.

Het beoogde eindbeheer in de Hemertsche Waard bestaat uit een tweedeling tussen het projectgebied (water, moeras, botanisch grasland en agrarisch) en een bufferzone waarin agrarisch natuurbeheer plaatsvindt.

Mede op verzoek van de provincie Gelderland zijn rondom het natuurgebied bufferstroken ingericht in de vorm van bemestingsvrije zones. Samen met de lokale agrarische natuurvereniging, Collectief Rivierenland (regio De Capreton), zijn bloemrijke akkerranden en wintervoedselakkers aangelegd. Met deze randen is er een mooie geleidelijke overgang gecreëerd tussen het gangbare akkerland en de riviernatuur. Tegelijkertijd bieden deze stroken een waardevol leefgebied aan akkervogels zoals de patrijs en de gele kwikstaart.

Arjan Keijnemans,
beheerder van de Hemertse Waard:

“Als grondgebruiker kijk je er dubbel naar. Aan de ene kant is het zonde van goede landbouwgrond, maar het eindresultaat is landschappelijk erg mooi. Het heeft zich ontwikkeld tot een goed leefgebied voor vogels, waterdieren en insecten die leven van een waterrijke natuur. Je ziet hier steeds meer soorten terug. Na de aanpassing van het inrichtingsplan en de vergunningen in 2015 is de winning van ophoogzand uit het plan gehaald, waardoor meer extensief agrarisch gebied behouden blijft.”

Indirecte winst voor klimaatadaptatie

Hoewel klimaatadaptatie geen expliciet speerpunt vormde binnen de ontwikkeling van de Hemertse Waard, leveren de gemaakte keuzes daar wel degelijk een bijdrage aan. Door de herinrichting is meer ruimte ontstaan voor water en rivierprocessen. Het gebied kan bij hoge afvoeren van de Maas tijdelijk water bergen, waardoor piekafvoeren worden gedempt en stroomafwaarts worden vertraagd.

Meerwaarde in cijfers

41 hectare nieuwe natuur waarvan:

- 2 hectare ooibos
- 9 hectare kruidenrijk grasland

188.860 m³ waterberging

240.000 m³ kleiwinst
goed voor +/- 20.300 huizen

214,1 ton CO₂-reductie per jaar

310,4 kg stikstofreductie per jaar

De verlaagde instroomdrempel en de geulenstructuur zorgen ervoor dat water het gebied in kan stromen en vervolgens geleidelijk weer wordt afgevoerd. Hierdoor blijft water langer vastgehouden in het systeem. Tegelijkertijd biedt het reliëfrijke landschap ruimte voor natuurlijke dynamiek, met afwisseling tussen natte en droge zones.

Ook de ontwikkeling van moeraszones, graslanden en wilgenstruweel vergroot de sponswerking van het gebied. Water kan beter infiltreren en wordt langer vastgehouden, wat zowel in natte als droge perioden een dempend effect heeft op extreme weersomstandigheden. In droge zomers zorgt de aanwezigheid van open water en vegetatie bovendien voor lokale verkoeling en een gunstiger microklimaat.

Door deze combinatie van waterberging, vertraging en natuurlijke variatie is een veerkrachtig landschap ontstaan dat beter kan omgaan met extremere rivierafvoeren en langere periodes van droogte.

Contact

Voor meer informatie over dit project kunt u contact opnemen met:

- **Herinrichting Hemertse Waard**
K3

Iwan Reerink
i.reerink@k3.nl
024 348 88 54

- **Uitvoering kleiwinning**
Delgromij

Ronald Waanders
r.waanders@delgromij.nl
024 348 88 67

DELGROMIJ

Wanraaij 2
6673 DN Andelst
Postbus 200
6660 AE Elst (Gld)
Tel. 024 348 88 00
info@delgromij.nl
www.delgromij.nl

**maatschappij
van welstand**

Postbus 655
3800 AR Amersfoort
Tel. 033 467 10 15
info@mvw.nl
www.mvw.nl